

พระธรรมกถึกกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย

A Buddhist Teacher and Buddhism Propagation in Thai Society

¹พระปลัดคมศักดิ์ รุ่งศิริ และ ²พระปลัดสมชาย ดำเนิน
¹Phrapalad Khomsak Rungsiri and ²Phrapalad Somchai Damnoen

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksa Buddhagosa Campus, Thailand.
Email: ¹mahakhom@gmail.com, ²somchai.dam@mcu.ac.th.

Received July 21, 2021; Revised October 9, 2021; Accepted November 3, 2021

บทคัดย่อ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของชาวพุทธศาสนิกชนที่จะดำรงพระพุทธศาสนาให้มีความยั่งยืน การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นมีแนวทางที่หลากหลายและมีผู้ปฏิบัติหน้าที่แตกต่างกันไปตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น พระธรรมกถึก พระวินัยธร ซึ่งมีข้อขัดแย้งกันในอดีตตั้งแต่สมัยพุทธกาล แต่อย่างไรก็ตาม พระธรรมกถึกก็ยังมีบทบาทสำคัญในการประกาศพระพุทธศาสนาและสืบทอดให้มีความมั่นคงยั่งยืนมากยิ่งขึ้นบทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพระธรรมกถึกกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย ซึ่งพระธรรมกถึก หมายถึง ผู้กล่าวสอนธรรม ผู้แสดงธรรม นักเทศน์ จะต้องประกอบด้วยองค์ 5 ประการคือ (1) แสดงธรรมไปโดยลำดับไม่ตัด ลัดให้ขาดความ (2) อ่างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ (3) ตั้งจิตเมตตาปรารภนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง (4) ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ (5) ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น ลีลาการสอนหรือการแสดงธรรมของ พระพุทธเจ้าทุกครั้งจะทรงใช้พุทธวิธีการสอนซึ่งมีรูปแบบและวิธีการแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับสภาพสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ทรงเตรียมแผนการสอน พร้อมทั้งศึกษาสภาพแวดล้อม วิเคราะห์ผู้ฟัง มีข้อมูลไว้อย่างพร้อมมูล ตั้งแต่ต้นจนจบทรงใช้รูปแบบการสอนครบทั้ง 4 ประการได้แก่ 1) สันทิสสนา คือ การอธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง 2) สมาทปนา คือ การชักจูงใจให้เห็นจริง 3) สมุตเตชนา คือ การเร้าใจให้แก่วก้าบังเกิดกำลังใจ 4) สัมปหังสนา คือ การขโลมใจให้เข้มขึ้น ร่าเริง ส่วนพระธรรมกถึกกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย ตัวอย่างเช่น พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) เป็นพระผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยโดยใช้หลักพระธรรมกถึก ท่านได้อธิบายความตามหลักของพระธรรมกถึกต่อความหมายของความดีว่า เราควรจะให้พระ แล้วเอาความดีของพระใส่ใจไปด้วย ความดีคืออะไร คือความไม่ประมาท ท่านได้อธิบายความตามหลักของพระธรรมกถึกต่อผลของความดีว่า บุคคลที่กระทำความดีโดยหวังเอาความดีแท้ๆ นั้นไม่มีปัญหาอะไร เขาจักต้องได้ความดีตอบแทนเสมอ คนเช่นนี้แหละเป็นคนนำความสงบสุขมาสู่โลกเป็นต้น เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและผู้ที่สนใจสืบต่อไป

คำสำคัญ : พระธรรมกถึก; การเผยแผ่พระพุทธศาสนา; สังคมไทย

Abstract

This academic article focuses on the required qualities of Dhamma preacher for Buddhist propagation in Thai society. *Dhammakathika* referring to the truth preacher, teacher, Dhamma instructor must contain 5 qualification; 1) exposition is regulated and gradually advanced, 2) it has reasoning, 3) it is inspired by kindness, 4) it is not for worldly gain, 5) it does not hurt oneself or others. The Buddha always used different style of teaching depending on the surroundings at that moment with good preparation, audience analysis, and sufficient data for teaching. There are 4 types of the Buddha's method of teaching; 1) *Sandassana* or elucidation and verification, 2) *Samadapana* or incitement to take upon oneself, 3) *Samuttejana* or filling with enthusiasm, and 4) *Sampahangsa* or filling with delight and joy. Good example of Dhamma preaching in Thai society was seen in the case of Phraprommangkalacarya (Paññanandabhikkhu) who exercised the said style of teaching. He had explained the preferable quality of the Dhamma teacher regarding to goodness that those who salute to the Triple Gem must keep goodness in their mind. What is the goodness? It is the kind of awareness. He continues to describe the results of such goodness that those who sincerely had good conducts, surely gain the good fruits, and they are the one who deserve to bring happiness to the world.

Keywords: Dhamma Preacher; Buddhism Propagation; Thai Society

บทนำ

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีวิธีการมากมายหลายวิธี ทั้งวิธีการพูด วิธีการทำตัวอย่างให้ดู วิธีการเขียน แต่ไม่ว่าจะเผยแผ่ด้วยวิธีการใดๆ ก็ตาม นักเผยแผ่ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุสงฆ์ หรือ อุบาสกอุบาสิกา จะต้องยึดหลักการ คือโอวาทปาติโมกข์ เป็นหลักการของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงวางหลักการในการอยู่ร่วมกันของสังคมสงฆ์และสังคมโลกเพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขมี 3 ประการคือ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการทำจิตให้ผ่องใส นอกจากนี้แล้วพระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต อีกว่า “การแสดงธรรมแก่ผู้อื่นไม่ใช่ทำได้ง่าย ภิกษุเมื่อจะแสดงธรรมแก่ผู้อื่น พึงตั้งธรรม 5 ประการไว้ภายใน แล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น 5 ประการ คือ 1) แสดงธรรมไปโดยลำดับ 2) แสดงธรรมอ้างเหตุผล 3) แสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู 4) ไม่แสดงธรรมโดยเพียงอามิส 5) ไม่แสดงให้กระทบตนและผู้อื่น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; พระพรหมคุณาภรณ์ ป. อ. ปยุตฺโต, 2557)

บุคคลผู้สอนธรรม คือผู้ทำหน้าที่เหมือนราชทูตอ่านราชสาส์นของพระราชา ผู้กล่าวธรรม ผู้เทศน์ ปาฐกถา บรรยายธรรมะนั้น จะต้องตระหนักในประเด็นนี้ ซึ่งเป็นหน้าที่ของ พระธรรมกถึกโดยตรง เพื่อให้เหมาะสมแก่ผู้ฟัง เพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุด เมื่อจบการสอนโดยมีจุดมุ่งหมายในการสอน เพื่อให้ผู้ฟังรู้จักเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น เพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง (Siriwattano, 2021) และเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลของการปฏิบัติตามสมควร สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตนๆ (วสิน อินทสระ, 2545)

ธรรมกถึก เป็นคำเรียก พระที่เป็นนักเทศน์ผู้แสดงธรรม ว่า พระธรรมกถึก (ป. ธรรมกถึก) เป็นผู้มีความสามารถในการถ่ายทอดพระธรรมอย่างแยบคาย ถือเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าในการนำธรรมของพระพุทธองค์ไปเผยแผ่แก่ภิกษุด้วยกันและแก่ชาวบ้าน ซึ่งประกอบด้วยธรรมของนักเทศน์ 5 ประการ หรือที่เรียกว่า “ธรรมเทศกธรรม 5” ประกอบด้วย 1. อนุพุพพิภ (กล่าวความไปตามลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากกลุ่มเล็ก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ) 2. ปริยายทสสาวิ (ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกเยื้องไปต่างๆ ตามแนวเหตุผล) 3. อนุทยตฺ ปฏิจฺจ (แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่เขา) 4. น อามิสฺนโร (ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือ สอนเขามิใช่เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภ หรือผลประโยชน์ตอบแทน) 5. อุตตฺตานญฺจ ปรญฺจ อนุปฺหจฺจ (แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงธรรม แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มผู้อื่น) (พระพรหมคุณาภรณ์ ป. อ. ปยุตฺโต, 2557)

ฉะนั้น พระธรรมกถึกจึงต้องเป็นผู้ชาญฉลาด เข้าใจในหลักธรรมอย่างแจ่มแจ้ง พระธรรมกถึกจึงมีความสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งในปัจจุบันหลักธรรมดังกล่าว เป็นหลักเตือนใจนักบรรยายธรรมทั้งหลายที่ต้องยึดและคิดถึงขณะแสดงธรรม คือ 1) พรรณนาธรรมโดยละเอียดมิให้บกพร่อง พอเหมาะแก่บุคคล เวลา และสถานที่ 2) เน้นตรงจุดสำคัญและลึกซึ้ง ยกตัวอย่างประกอบให้เข้าใจง่าย 3) มีเมตตาจิต มุ่งให้ผู้ฟังเพลิดเพลินเกิดความสนใจนำไปปฏิบัติตาม 4) มุ่งประโยชน์และความผาสุกในชีวิตแก่ผู้ฟัง มิใช่การหวังลาภผล 5) มิให้ผู้ฟังสะเทือนอารมณ์และพลอยชื่นชมเป็นกันเอง พุทธวิธีนี้ใช้เป็นหลักในการแสดงธรรมและได้สืบทอดเป็นหลักขององค์พระธรรมกถึกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หลักการและวิธีการเหล่านี้นับเป็นต้นแบบมาจากพระพุทธองค์ที่ทรงตรัสสอนไว้ เพื่อทั้งพระภิกษุสงฆ์และพุทธบริษัททุกฝ่ายจะได้นำมาเป็นหลักในการบรรยาย เป็นหลักที่ถือว่าพุทธวิธีนั้นคือต้นแบบสืบทอดกันมา ไม่จำกัดว่าผู้พูดจะเป็นใครหากได้ปฏิบัติตามหลักการพูดด้วยเมตตาวิจิตร เป็นต้น

ในปัจจุบัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้กระจายตัวเองออกไปมากเป็นพิเศษ เพราะยุคสมัยได้เปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีต่างๆ เข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตของประชาชนเพิ่มขึ้น ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระไทยได้กระจายออกไปในรูปแบบต่างๆ ทั้งมีการเทศน์ประจำภายในวัด นอกสถานที่ ทางวิทยุ ทางโทรทัศน์ แม้การเที่ยวจาริกไปสั่งสอนประชาชน เรียกว่า ธรรมทูตบ้าง ธรรมจาริกบ้าง (พระราชาธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตฺตยาโณ, 2542) ฉะนั้น คุณสมบัติของพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ว่า ต้องมีความแม่นยำในหลักของพระพุทธศาสนามีทั้งภูมิธรรม-ภูมิปัญญา สามารถใช้ภาษาและวิธีสอนที่สามารถสื่อถึงประชาชนได้ มีความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการเผยแผ่ มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น และสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมนั้นได้ดี (Chomdee, 2021) เป็นผู้ที่มีหลักมนุษยสัมพันธ์ ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนนั้นได้ดี และมีคุณสมบัติที่เหมาะสมทางการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของวัดและสังคม (พระมหาถนิต อุตฺตจโร และพระปลัดอำพล สุธีโร, 2543) การเผยแผ่หลักการพระพุทธศาสนา คือ การเผยแผ่ประกาศหลักคำสอน ชักจูงประชาชนให้มานับถือน้อมนำหลักธรรมไปปฏิบัติเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน หรือเพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง และเผยแผ่แสดงหลักการพระพุทธศาสนาชี้แจงให้นักบวชลัทธิอื่นได้ทราบ อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย ก็มีหน้าที่ในเรื่องนี้เช่นกัน (Pewdum, 2021)

ส่วนวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิผลและเห็นผลในปัจจุบันนี้ มีวิธีการอย่างไร และยังมีหลักธรรมที่มีความเกี่ยวข้อง หลักธรรมที่สนับสนุน และการประยุกต์ให้หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมกถึกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง บทความนี้จะนำเสนอพระธรรมกถึกกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยใน 4 ประเด็นหลัก คือ 1) ความหมายของพระธรรมกถึก 2) คุณสมบัติของพระธรรมกถึก 3) ลีลาการสอน 4) ประการที่สนับสนุนพระธรรมกถึก 4) พระธรรมกถึกกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย ดังต่อไปนี้

ความหมายของพระธรรมกถึก

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการนำเอาหลักคำสอนอันประเสริฐเป็นธรรมชาติและบริสุทธิ์ ที่เกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เพื่อนำไปถ่ายทอดให้พุทธบริษัท 4 ได้รับการเรียนรู้ และน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนไปประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อให้เป็นผู้มีศีลธรรมเปี่ยมคุณธรรมที่มีเมตตา โดยอาศัยหลักไตรสิกขาเป็นพื้นฐานในการนำไปปฏิบัติ เป็นต้น

คำว่า ธรรมกถึก เป็นคำที่มาจากภาษาบาลีว่า ธัมมกถิก (ธัมมกถิกโก) และคนโบราณคงจะออกเสียงไม่ค่อยคล่องนัก จึงได้เพี้ยนมาเป็น ธัมมกถิก หรือ ธรรมกถึก แปลว่า ผู้มีวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม ถ้าแปลอย่างนี้จัดเป็นศัพท์ดัดทิตที่มาจากสมาธิขั้นหนึ่งดังอรรถวิเคราะห์ว่า (พระมหาสมปอง มุทิต, 2547)

- 1) ธัมมสส กถา ธัมมกถา แปลว่า วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม ชื่อว่า ธัมมกถา
- 2) ธัมมกถา ตสส อตถิติ ธัมมกถิกโก แปลว่า วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม ของภิกษุนั้น มีอยู่ ดังนั้น ภิกษุนั้น ชื่อว่า ธัมมกถิกะ

แต่บางมติกถากว่าว่า ไม่ต้องวิเคราะห์เป็นศัพท์โดยวิเคราะห์เป็นนามกิตก์ได้เลย คือ

ธัมม กถเอตติ ธัมมกถิกโก แปลว่า ผู้โดยยอกล่าว ซึ่งธรรม ดังนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า ธัมมกถิกะ

ตามที่วิเคราะห์มามี 2 มติ คือ

- 1) ธัมมกถิกโก แปลว่า ผู้มีวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม (ศัพท์)
- 2) ธัมมกถิกโก แปลว่า ผู้กล่าวซึ่งธรรม (นามกิตก์)

หรืออาจแปลยกย้ายไปอย่างอื่นได้อีก แต่ความหมายก็ได้ต่างไปจากนี้ ในการเรียนบาลีนั้น สำหรับนักเรียนบาลีชั้นเริ่มต้น แปลทำนองไหนก็ได้ ส่วนบาลีชั้นสูงนั้นมักจะแปลทับศัพท์ว่า ธรรมกถึก ตามสำนวนนิยมในภาษาไทย

พระธรรมกถึก หมายถึง ผู้แสดงธรรม หรือ สอนคนอื่นควรตั้งไว้ใจ 5 ประการ คือ 1) กล่าวความไปตามลำดับ คือ แสดงหลักธรรม หรือเนื้อหาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ 2) ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกอ้างอิงไปต่างๆ ตามแนวเหตุผล 3) แสดงธรรมด้วยเมตตา คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะเป็นประโยชน์แก่เขา 4) ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อาภิส คือ สอนเขามีไม้มุ่งที่ตนจะได้ลาภ หรือผลประโยชน์ตอบแทน 5) แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น (พระพรหมคุณาภรณ์ ป. อ. ปยุตโต, 2557)

นอกจากนี้ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ยังให้ความหมายของพระธรรมกถึกว่า ธรรมกถึก เป็นคำนามหมายถึง พระที่เป็นนักเทศน์ผู้แสดงธรรมว่า พระธรรมกถึก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) พระธรรมกถึกนี้สามารถที่จะทำหน้าที่ได้ทั้งผู้ที่ยังเป็นสามเณร มิได้จำเพาะเจาะจงเพียงพระภิกษุเท่านั้น เมื่อครั้งสมัยพุทธกาลก็ยังได้มีปรากฏสามเณรหลายรูปเช่น สังกัจจสามเณร ที่แสดงธรรมโปรดโจรห้าร้อยให้มีศรัทธาเลื่อมใสพระพุทธศาสนา หันเข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุป พระธรรมกถึก คือ ผู้เป็นนักเทศน์นักแสดงธรรม การจะแสดงธรรมมุ่งหมายไว้ว่าเราจะแสดงธรรม พระธรรมกถึกจะต้องคำนึงถึงว่าจะแสดงธรรมเพื่ออะไร แสดงแล้วมีผลอย่างไรต่อผู้ฟังธรรมด้วย ผู้ทำหน้าที่แสดงธรรมเพื่อให้ผู้อื่นนำไปประพฤติปฏิบัติตามได้นั้น เป็นเรื่องที่ควรพิจารณาให้ละเอียดไตร่ตรองให้ถี่ถ้วนในหลักธรรมนั้นๆ ที่จะนำไปแสดง หากว่าเราไม่รู้จริงแล้วย่อมเกิดความผิดพลาดใหญ่หลวงได้อย่างแน่นอน โดยเฉพาะผู้แสดงธรรมที่ยังไม่มีประสบการณ์ ยังไม่มีโอกาสได้รับรสแห่งปฏิเวธธรรมแล้ว เป็นเรื่องที่ต้องระวังให้มาก การจดจำแต่ในตำรา อรรถกถา พระไตรปิฎก เพียงอย่างเดียวเชี่ยวชาญในทางปริยัติ แต่ในทางกลับกันไม่เคยลงมือปฏิบัติ ย่อมเกิดความผิดพลาด คลาดเคลื่อนความเป็นจริง กลายเป็นธรรมเทียมไม่ใช่ธรรมแท้ ผู้เป็นนักเทศน์

แม้จะเชี่ยวชาญการแสดงธรรมเพียงใด แต่หากไม่นำไปปฏิบัติ นอกจากเราจะเป็นเพียงโกลาหลเปล่าๆ แล้ว ยังจะเป็นมิฉะตัทธินผู้ได้ยินได้ฟังการแสดงธรรมในฐานะเป็นพระธรรมกถึกได้ในที่สุด

คุณสมบัติของพระธรรมกถึก

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น แต่ละยุคแม้จะมีรูปแบบกระบวนการไปตามยุคสมัยตามบริบทของสังคม แต่พระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงวางแนวทางไว้สำหรับนักเผยแผ่หรือพระธรรมกถึก ซึ่งปรากฏในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต เรียกว่า ธรรมเทศกธรรม หมายถึง ธรรมของนักเทศน์ องค์แห่งธรรมกถึกจะต้องมีคุณสมบัติพิเศษในการสั่งสอนประชาชนทั้งหลาย เรียกว่า คุณสมบัติแห่งพระธรรมกถึก ได้แก่

1) ภิกษุที่จะเผยแผ่คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือนักเทศน์จะต้องประกอบด้วยองค์ 5 ประการคือ 1) แสดงธรรมไปโดยลำดับไม่ตัดลัดให้ขาดความ 2) อ้างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ 3) ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง 4) ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ 5) ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่นคือว่าไม่ยกตนเสียดีผู้อื่น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) พระธรรมกถึกผู้แสดงธรรมควรมุ่งให้ผู้ฟังได้รับอานิสงส์เช่นไรบ้าง ควรมุ่งให้ผู้ฟังได้รับอานิสงส์ 5 อย่าง คือ 1) ผู้ฟังยอมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง 2) สิ่งที่เคยฟังแล้วแต่ไม่เข้าใจชดย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด 3) บรรเทาความสงสัยเสียได้ 4) ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ 5) จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต, 2559)

(3) พระธรรมกถึกตามบทพุทธคุณ พระพุทธเจ้าทรงได้รับการยกย่องว่าเป็น บรมครู ปรากฏในบทสวดพระพุทธคุณว่า พระปุกกุสะติ กล่าววาท่านผู้มีอายุ พระสมณโคดม ผู้ศากยบุตร เสด็จออกบวชจากศากยราชสกุลทรงผนวชแล้ว พระสมณโคดมผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น มีกิตติศัพท์อันงามฟังไปอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุดังนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น 1) เป็นผู้ไกลจากกิเลส 2) รู้เองโดยชอบ 3) ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ 4) ดำเนินไปดี 5) รู้แจ้งโลก 6) เป็นสารีรย์ผู้ฝึกบุรุษที่ควรฝึกอย่างหาคนอื่นยิ่งกว่ามิได้ 7) เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย 8) เป็นผู้ตื่นแล้ว 9) เป็นผู้แจกธรรม ข้าพเจ้าบวชอุทิศพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

(4) พระธรรมกถึก (ผู้สอน) ตามหลักพุทธธรรม ต้องมีบุคลิกภาพเป็นคุณสมบัติภายนอกของพระธรรมกถึก ได้แก่ ความสง่างาม วาจาสุภาพ มารยาทน่าเลื่อมใส ความเป็นผู้มีสมบัติผู้ดี และมีธรรม 4 ประการคือ

1) รูปร่างปมาณา หมายถึง มีประมาณในรูป คือ มีความสง่างามของรูป 3 ประการ คือ รูปร่างดี หน้าตาดี และ ผิวพรรณดี พระธรรมกถึก ควรมีความงามด้วยรูปร่างหน้าตา กิริยามารยาท ผิวพรรณสะอาดผ่องใส มีระเบียบร่างกายที่ดี มีอารมณ์ที่เบิกบานแจ่มใสใครได้พบเห็นก็จะเป็นมงคลทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

2) โสฬสปมาณา หมายถึง มีประมาณในเสียง มีความงามในการพูด ในคำพูด การบอกกล่าวด้วยน้ำเสียงที่ดีประเสริฐดุจเสียงแห่งพรหม 8 ประการคือ แจ่มใส ชัดเจน นุ่มนวล ชวนฟัง กลมกล่อม ไม่พรวด ลึกซึ้ง และ กังวาน พระธรรมกถึกต้องบริหารวาจาให้มีความงามทั้ง 8 ประการ ต้องรู้จักแต่งเสียงให้สวยงามเหมาะสม ความเป็นพระธรรมกถึกไม่ประกอบด้วยวจีทุจริตนั่นเอง

3) อัมมปมาณา หมายถึง มีประมาณในธรรม คือ พระธรรมกถึกต้องมีบุคลิกภาพทางสติปัญญา เป็นเรื่องของชาวปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยกระบวนการทางพันธุกรรม พระธรรมกถึกต้องพัฒนาตัวเองให้มีความสามารถ เฉลียวฉลาดเป็นนักปราชญ์ เปี่ยมด้วยสติปัญญา มีบุคลิกภาพทางสติปัญญาที่ดี ประกอบด้วยสัปปุริสธรรม 7 ประการ คือ ผู้รู้จักเหตุ ผู้รู้จักผล ผู้รู้จักตน ผู้รู้จักประมาณ ผู้รู้จักกาลเวลา ผู้รู้จักชุมชน และ ผู้รู้จักบุคคล พระธรรมกถึกต้องมีสติปัญญา มีบุคลิกภาพทางสติปัญญาที่ดี คือ

ประกอบด้วยสัปรีธรรม 7 ประการซึ่งเป็นธรรมของคนดี ธรรมของสัตบุรุษ และธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต, 2559)

4) สุวิชาจรณสัมปันนา หมายถึง ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและความประพฤติดี คือพระธรรมกถึก ต้องมีความประพฤติที่ดี ตามหลักธรรมของความเป็นพระธรรมกถึกที่ดี ต้องมีหลักธรรม 3 ประการ คือ สุวิชาโน หมายถึง เป็นผู้มีความรู้ดี สุสาสน์ หมายถึง เป็นผู้สอนที่ดี และ ปฏิปันโน หมายถึง เป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติดี (พระพรหมคุณาภรณ์ ป. อ. ปยุตฺโต, 2557) พระธรรมกถึกต้องมีความประพฤติที่ดี เป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป ซึ่งเป็นการสอนด้วยการปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน

ดังที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปคุณสมบัติของพระธรรมกถึกที่มีหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรม ได้เป็น 2 ประเด็นดังต่อไปนี้

1. คุณสมบัติภายนอกของพระธรรมกถึก เป็นคุณสมบัติของผู้เป็นนักเผยแผ่หรือผู้สอน แม้ผู้ฟังเห็นเพียงภาพภายนอก (ทางกายภาพ) ก็เกิดศรัทธา ยอมปฏิบัติตามในคำสอนด้วยความเลื่อมใสศรัทธา คุณสมบัติที่ปรากฏภายนอกอาจจะเห็น รูปร่าง หน้าตา น้ำเสียง อากัปกิริยา การแสดงออกเคลื่อนไหว มีมารยาทงาม เป็นที่ยอมรับของสังคม ถือเป็นเสน่ห์ที่ผู้ก้มดคนฟังได้เป็นอย่างดี

2. คุณสมบัติภายในของพระธรรมกถึก ผู้เผยแผ่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม เพื่อจะได้สอนถูกประเด็น ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ฟังจะได้รับความสุขความเจริญเป็นที่ตั้งและมีจิตเปี่ยมด้วยเมตตาธรรมดังนี้

1) ปณิธาน ในการแสดงธรรมพึงตั้งจิตไว้ในใจของตน แสดงว่าเรাজักกล่าวธรรมชี้แจงไปตามลำดับเหตุการณ์ และยกตัวอย่างเหตุผลที่สมจริงมาประกอบ แสดงด้วยจิตเมตตาไม่หลังลาภสักการะและไม่กระทบใครให้เกิดความเสียหายจนผู้ฟังไม่พอใจ

2) ปฏิสัมภิทา มีความเข้าใจปัญญา แดกฉานในอรรถ คือ เนื้อหาสาระ และเข้าใจในธรรม คือ อธิบายย่อหรือพิสดารได้ มีความเข้าใจหลักนิรุกติ แดกฉานเรื่องภาษา พร้อมทั้งเข้าใจหลักปฏิภาณ คือมีไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้

3) พหุสูต เป็นผู้ฟังมาก คงแก่เรียน จำได้คล่องปาก สามารถเพ่งพินิจให้เข้าใจของตนเองและสามารถขบคิดต่างๆ ได้ด้วยเทคนิคและทฤษฎี

4) การรู้จักแสดงธรรมไปตามขั้นตอน โดยคำนึงถึงภาวะของผู้ฟังเป็นหลัก สังเกตสิ่งที่มองเป็นด้วยตา ไปจนถึงพิจารณาเห็นด้วยปัญญาภายในของตน เช่นการเริ่มเรื่องทวนถกให้ฟัง ชี้แจงถึงผลดี แล้วจึงต่อด้วยการเล่าเรื่องสวรรค์ คือความสุข และโยงไปถึงโทษตามลำดับขั้นตอน เป็นต้น

ลีลาการสอน 4 ประการที่สนับสนุนพระธรรมกถึก

การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าทุกครั้ง จะทรงใช้พุทธวิธีการสอนซึ่งมีรูปแบบและวิธีการแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับสภาพสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ทรงเตรียมแผนการสอน พร้อมทั้งศึกษาสภาพแวดล้อม วิเคราะห์ผู้ฟัง มีข้อมูลไว้อย่างพร้อมมูลตั้งแต่ต้นจนจบทรงใช้รูปแบบการสอนครบทั้ง 4 ประการได้แก่

1) สันทสนา หมายถึง การอธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือให้ไปเห็นกับตาตัวเอง

2) สมาทปนา หมายถึง การชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติตาม

3) สมุตเตขนา หมายถึง การเร้าใจให้แก่วก้าบังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขันมั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก

4) สัมผัสสังขาร หมายถึง การขโมยใจให้เข้มข้น ร่าเริง เบิกบาน พึงไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะได้รับจากการปฏิบัติ (พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตฺโต, 2547)

ในการแสดงธรรมนั้น ผู้ที่เป็นพระธรรมกถึกผู้เป็นนักเผยแผ่จะกล่าว หรือแสดงธรรมต้องยึดหลักการสอน 4 ประการดังกล่าวแก่ผู้ฟัง ซึ่งมีอยู่ 4 ประการ ตามระดับสติปัญญา กล่าวคือ

- 1) อุคฆัตถัญญู หมายถึง ผู้สามารถรู้ได้อย่างฉับพลัน เพียงแต่ยกหัวข้อขึ้นแสดงก็อาจรู้ได้ทันที
- 2) วิปจิตัญญู หมายถึง ผู้สามารถรู้ได้เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน
- 3) เนยยะ หมายถึง ผู้สามารถเข้าใจได้ เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน
- 4) ปทปรมะ หมายถึง ผู้ไม่สามารถเข้าใจอะไรที่ลึกซึ้งและมีความเห็นผิดอย่างรุนแรง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การแสดงธรรมของพระองค์จึงทรงยังใช้หลักการสอนที่เหมาะสมกับบุคคลประเภทต่างๆ โดยคำนึงถึงตัวผู้เรียน และเกี่ยวกับการสอนหรือเนื้อหาของเรื่องที่สอนเป็นสำคัญ เช่นเดียวกับหลักการสอนทั่วไป

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ ที่ พระราชาวงมณี (ประยูร ปยุตฺโต) (2531) ได้แยกไว้เป็นประเด็น ในการสอนแต่ละครั้งนอกจากพระองค์จะทรงดูนิสัย หรือระดับภูมิปัญญาแล้ว เนื้อหาหรือเรื่องที่ทรงสอนนั้นก็ต้องคำนึงด้วย ซึ่งเนื้อหาที่จะทรงสอนนั้นพระองค์ก็มีหลัก 7 ประการคือ

- 1) สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่รู้เห็นหรือเข้าใจยาก
- 2) สอนเนื้อหาเรื่องที่ลุ่มลึกค่อยยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป
- 3) ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ฟังสอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่า

ประสบการณ์ตรง

4) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง ควบคุมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่กววน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับเนื้อหา

5) สอนมีเหตุผล สามารถตรงตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า “สนิทาน”

6) สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก

7) สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่เขาเอง

พระธรรมกถึกกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย

พระธรรมกถึกกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย นอกจากจะต้องมีคุณสมบัติและเทคนิคลีลาการสอนแล้ว โดยองค์แห่งธรรมกถึกส่วนของการแสดงธรรมหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการนำเอารูปแบบและวิธีการที่มีความแปลกใหม่ เพื่อที่จะให้การแสดงธรรมหรือการเผยแผ่พุทธธรรมนั้นมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น (Tan & Damnoen, 2020) กล่าวได้ว่าชวนให้ผู้ฟังนั้นเกิดอารมณ์คล้อยตามที่จะฟังการแสดงธรรมหรือการเผยแผ่พุทธธรรมนั้นเป็นอย่างดีสำหรับรูปแบบและวิธีการในการเผยแผ่ธรรมะนั้นก็มีอยู่ด้วยกันหลายวิธี พระสงฆ์ผู้เป็นพระธรรมกถึกผู้แสดงธรรมนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเลือกรูปแบบและวิธีการนั้นๆ ให้มีความเหมาะสมทั้งต่อตนเอง และต่อผู้รับฟัง คือ เลือกรูปแบบที่ตนถนัด และให้มีความเหมาะสมกับผู้ฟังเพียงเท่านั้นก็สามารถที่จะทำให้การเผยแผ่นั้นดูน่าสนใจมากขึ้น

1) พระธรรมกถึกต้นแบบในปัจจุบัน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้ที่ถือเป็นบรมครูในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ “องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า” ผู้ตรัสรู้ชอบได้ด้วยพระองค์เองและเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดังปรากฏพระนามว่า “สตะถา เทวมนุสฺส สาณํ” พระศาสดาของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็นบรมครูยอดเยี่ยมเรื่องรูปแบบ

และแนวทาง พระองค์ทรงใช้หลักการและวิธีการสอนที่หลากหลาย ทรงเป็นแบบอย่างของพระธรรมกถึกนับตั้งแต่อดีตมาจวบจนถึงปัจจุบัน เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปพระธรรมกถึกจำเป็นต้องหารูปแบบและวิธีการนำเสนอที่จะนำมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระธรรมกถึกที่ถือเป็นต้นแบบในปัจจุบันนอกจากจะนำหลักและวิธีการของพระพุทธเจ้ามาใช้แล้ว จะต้องมีความสมบัติที่มีความโดดเด่น คือ 1) รู้จักหลักในการสอน 2) รู้ถึงวิธีการวิเคราะห์ผู้รับสารคือผู้ฟัง 3) รู้เทคนิควิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 4) รู้หลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่จะถ่ายทอด 5) รู้เทคโนโลยีสารสนเทศ (พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต, 2549)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ผู้เป็นพระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยได้ไว้หลายประเด็น ดังนี้

(1) ท่านได้อธิบายความตามหลักของพระธรรมกถึกต่อหลักการประพจน์ความดีว่า การที่จะดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง หรือมีชีวิตที่ดีงามได้นั้น จะต้องมีการฝึกฝนพัฒนาตน ซึ่งได้แก่กระบวนการที่เรียกว่า การศึกษา จะเป็นปัจจัยชักนำไปสู่ความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น ตลอดจนความเชื่อถือถูกต้อง ที่เรียกว่า สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นแก่นนำของชีวิตที่ดีงามทั้งหมด

(2) ท่านได้อธิบายความตามหลักของพระธรรมกถึกต่อความหมายของความดี ไว้ในหนังสือ พุทธธรรม ว่า ความหมายของคำว่าไทยว่า ดี หรือ ไม่ดี นั้นมักจะ กำกวม ดี นี้ เรามักใช้ในความหมายว่าน่าปรารถนา ตรงกับความพอใจ ชอบใจ หรือแม้กระทั่งเป็นไปตามค่านิยม ดังนั้นจึงต้องมีการแยกแยะเช่นว่า ดี ตรงไปตรงมาตามความจริงตามธรรมชาติ ดีต่อชีวิต ดีในเชิงสังคม เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2557)

(3) ท่านได้อธิบายความตามหลักของพระธรรมกถึกต่อประเภทของความดีว่า พุทธโอวาทที่เป็นหลักใหญ่ 3 อย่างคือ

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ต้นแบบพระธรรมกถึกที่ในปัจจุบัน พระสงฆ์ซึ่งถือเป็นพุทธบริษัทเดียวที่มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ย่อมต้องศึกษาให้เข้าใจถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือการนำธรรมะของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนเหล่านั้นได้ประพจน์ตนเป็นสัมมาปฏิบัติ อันจะก่อให้เกิดความสุขทั้งแก่ตนเองและสังคมต่อไป

2) เทคนิคและวิธีการเผยแผ่ในปัจจุบันของพระธรรมกถึก

หลักการพุทธวิธีในการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงใช้รูปแบบที่แตกต่างกันออกไป เพื่อให้เกิดความสะดวกในการที่จะทำความเข้าใจในหลักการสอนของพระพุทธองค์ วิธีการในการเผยแผ่ที่ถือได้ว่าเป็นหลักสากลตามแนวทางของพระพุทธเจ้า คือ 1) อนุปวาโท หมายถึง การไม่ว่าร้ายใคร ไม่โจมตีใคร ไม่โจมตีศาสนาอื่น แต่ใช้ปัญญาบอกว่า พระพุทธศาสนาได้อย่างไร 2) อนุปฆาโต หมายถึง การไม่ทำร้ายใคร ไม่ใช้กำลังเพื่อไปบังคับให้ใครเชื่อ ยึดหลักอหิงสาธรรม คือไม่เบียดเบียน แต่ใช้ปัญญาในการอ้างเหตุและผล จนกระทั่งผู้ฟังอยากลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง 3) ปาฏิโมกเข จ สัวโร หมายถึง มีความสำรวมในศีลและมารยาทให้ดี 4) มตตญญตา จ ภตตสมี หมายถึง รู้จักประมาณในการรับประทาน รวมไปถึงการใช้สอยปัจจัย 4 เพื่อจะได้เป็นทางแห่งความเคารพเลื่อมใสของผู้ที่ได้พบเห็น 5) ปนตยจ สยนาสน์ หมายถึง การนั่งในที่สงบ ผู้ที่ปฏิบัติธรรมต้องรักษาความสงบและรักในการอยู่ในที่อันสงบ 6) อธิจิตเต จ อาโยโค หมายถึง การประกอบความเพียรในอธิจิต ต้องหมั่นฝึกฝนสมาธิ คือ แก่นของการได้บรรลุมรรคผลนิพพาน (แก้ว ขิดดตะขบ, 2553)

สำหรับพระธรรมกถึกหรือพระนักเผยแผ่ของประเทศไทยในยุคปัจจุบัน มีการประยุกต์ใช้วิธีการในการเผยแผ่ธรรมที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะความถนัดของแต่ละท่าน เช่น หลวงพ่อพุทธทาส ได้เน้นการเผยแผ่พระพุทธธรรมที่ลึกซึ้ง โดยชี้จุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ บางรูปก็เน้นการเผยแผ่หลักพุทธธรรมเชิงหลักความคิดจนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วโลกดังเช่น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) แต่บางรูปก็เน้นวิชาการเป็นหลักในการเผยแผ่ธรรม เช่น พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) บางรูปเน้นการเข้าใจในหลักธรรมแบบง่าย

เป็นหลักพื้นฐานของศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ในสังคม ดังเช่น พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ) หรือ แม้แต่บางรูปเน้นการใช้สื่อโซเชียลมีเดียออนไลน์ เช่น พระมหาสมปอง ตาลปุตโต ในการทำกิจกรรมเพื่อสังคมก็เป็นวิธีการเผยแผ่หลักธรรมดั่งเช่นกัน ดังเช่น พระราชวิสุทธิประชานาถ (หลวงพ่อลงกต ติคุชปญฺโญ) วัดพระบาทน้ำพุ หรือแม้แต่การประยุกต์ธรรมะกับธรรมชาติของพระเมธีวชิโรดม (ท่าน ว วชิรเมธี) เป็นต้น (พระชลญาณมุนี (สมโกช ธมฺมโกชฺโช, 2560)

3) การประยุกต์สื่อธรรมะในการเผยแผ่ในสังคมไทยปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ในโลกใบนี้มาเป็นเวลาหลายพันปี ผ่านกาลเวลาที่มีความเจริญมาหลายยุคหลายสมัยจวบจนถึงทุกวันนี้ เพราะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ประยุกต์เข้ากับสังคมที่มีความหลากหลายแตกต่างกันไป ยุคปัจจุบันเรียกว่าเทคโนโลยีการสื่อสารมีความเจริญก้าวหน้าอย่างมาก พระธรรมกถึกจำเป็นต้องประยุกต์การเผยแผ่หลักพุทธธรรมให้มีความทันสมัยทันต่อเทคโนโลยีที่พัฒนาอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น สื่อจึงกลายเป็นเครื่องมือที่ทำให้พระพุทธศาสนากระจายตัวออกไปได้อีกมากในกลุ่มของประชาชน (ศรีศักดิ์ จามรมาน, 2551)

การประยุกต์สื่อธรรมะในการเผยแผ่ในสังคมปัจจุบันนั้น แนวโน้มอนาคตของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย การใช้ช่องทางเพื่อการเผยแผ่ให้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเหมาะสมกับกลุ่มบริโภคนหรือกลุ่มผู้ฟัง (Hangsakul, 2021) การประยุกต์หลักพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบันสามารถทำได้ดังต่อไปนี้

1) การมีหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเพื่อใช้ในสื่อปัจจุบัน ทำให้มีการศึกษาค้นคว้าผ่านระบบเครือข่ายบนสื่ออินเทอร์เน็ตได้ตลอดเวลา เพียงแต่มีอุปกรณ์เชื่อมต่อกับระบบเครือข่าย อาทิ คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือ เป็นต้น

2) การให้บริการที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์ ทั้งสถานที่ อุปกรณ์และปัจจัยทางกายภาพอื่นๆ เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ออกไปออนไลน์ หลักคำสอนก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้จะต้องไม่ยึดติดกับรูปแบบเดิมๆ เช่น การเทศน์ การบรรยายธรรม เป็นต้น ซึ่งต้องประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การปาฐกถาธรรมระบบออนไลน์ การเผยแผ่ธรรมคำสอนผ่านสื่อออนไลน์ อาทิ เฟสบุ๊ก เป็นต้น ดังนั้น เมื่อโลกเปลี่ยนไปการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ต้องเปลี่ยนไปเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยด้วยเช่นกัน (Sri-aram, 2021)

อาจกล่าวได้ว่า โลกยุคปัจจุบัน เทคโนโลยีสารสนเทศและระบบสื่อสารมีบทบาทและเป็นปัจจัยสำคัญต่อการศึกษานในอนาคต การดำเนินชีวิตไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้จำเป็นต้องพึ่งพาเทคโนโลยีในการทำงาน และสนองความต้องการเพื่อให้ได้มาซึ่งความสุข แม้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าก็เช่นเดียวกัน พระสงฆ์นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา หากยังใช้วิธีการเผยแผ่แบบเดิมอาจจะไม่สามารถเข้าถึงสังคมยุคใหม่ได้ เพราะยุคปัจจุบันประชาชนไม่ค่อยมีเวลา การเผยแผ่ธรรมะด้วยการประยุกต์ให้เข้ากับบริบทสังคมที่มีอินเทอร์เน็ต จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะสามารถเข้าถึงประชาชนได้ง่ายและกว้างขวางมากที่สุด ไม่จำกัดเวลา สถานที่ สามารถเข้าถึงพระธรรมคำสอนได้ตลอดเวลา

สรุป

พระธรรมกถึก คือ ผู้กล่าวสอนธรรม ผู้แสดงธรรม นักเทศน์ ส่วนคุณสมบัติแห่งธรรมกถึกจะต้องเป็นภิกษุพร้อมที่จะเผยแผ่คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือนักเทศน์จะต้องประกอบด้วยองค์ 5 ประการคือแสดงธรรมไปโดยลำดับไม่ตัดลัดให้ขาดความ อ้างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่นคือว่าไม่ยกตนเสียดสีผู้อื่นลีลาการสอน หรือการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าทุกครั้ง จะทรงใช้พุทธวิธีการสอนซึ่งมีรูปแบบและวิธีการแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับสภาพสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ทรงเตรียมแผนการสอน พร้อมทั้งศึกษา

สภาพแวดล้อม วิเคราะห์ผู้ฟัง มีข้อมูลไว้อย่างพร้อมมูลตั้งแต่ต้นจนจบทรงใช้รูปแบบการสอนครบทั้ง 4 ประการ ได้แก่ การอธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง การชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม การเข้าใจให้แกลัฏฐาบังเกิดกำลังใจ และการขโลมใจให้เข้มข้น ร่าเริง เบิกบาน ส่วนพระธรรมก็เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย จะต้องเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแบบเชิงรุกโดยการประยุกต์หลักธรรมคำสอนเพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน ถือเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันให้มั่นคงเจริญรุ่งเรืองสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- แก้ว ขิตตะขบ. (2553). *ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา.
- พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโปชโ). (2560). พระสงฆ์ต้นแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก. *วารสารสังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 6(4), 127-140.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2547). *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2557). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 27). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 40). กรุงเทพฯ: ผลิธัมม์.
- พระมหานันท อุดจारी และพระปลัดอำพล สุธีโร. (2543). *พระธรรมทูตสายต่างประเทศ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมปอง มุทีโต. (2547). *บาลีไวยากรณ์เบื้องต้น สำหรับนักศึกษาใหม่*. กรุงเทพฯ: ธนาเพลส.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตฺตญาโณ). (2542). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2531). *เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วศิน อินทสระ. (2545). *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพฯ: ธรรมดา. .
- ศรีศักดิ์ จามรมาน. (2551). *อินเทอร์เน็ตนักล่าอาณานิคมโลก*. กรุงเทพฯ: ฐานบุ๊คส์.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 30). กรุงเทพฯ: ผลิธัมม์.
- Chomdee, P. P. (2021). Kalyanamitta of Social Study Teachers: in Subject of Buddhism at Schools of Muang District, Nakhon Pathom Province. *International Journal of Multidisciplinary in Cultures & Religions Studies*, 2(1), 13-20. Retrieved from <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/ijmcr/article/view/255555>
- Hangsakul, P. G. (2021). Information Technology for Educational Administration. *Journal of Educational Management and Research Innovation*, 3(1), 1-10. Retrieved from <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemri/article/view/250590>
- Pewdum, P. (2021). Professional Learning Community to the Success of the Organization. *Journal of Educational Management and Research Innovation*, 3(1), 11-18. Retrieved from <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemri/article/view/250580>

- Siriwattano, P. S. (2021). A Society of Happiness: Following the Principle of Sadharanabhogidham. *International Journal of Multidisciplinary in Cultures & Religions Studies*, 2(1), 1-6. Retrieved from <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/ijmcr/article/view/249870>
- Sri-aram, P. (2021). The Important Buddha Images: Concepts, Values and Influences in Thai Society. *Journal of Educational Management and Research Innovation*, 3(1), 51-60. Retrieved from <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemri/article/view/250817>
- Tan, C. C., & Damnoen, P. S. (2020). Buddhist Noble Eightfold Path Approach in the Study of Consumer and Organizational Behaviors. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(1), 1-20.